

Halkevlerinin Yayın Faaliyetleri: Van Tarihine Medhal Birinci Sardur'un Kitabeleri Örneği

Publication Activities of People's Houses: An Introduction to Van's History - Example of the Inscriptions of Sardur I

Güneş Şahin

Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Çanakkale, Türkiye

Orcid: 0000-0003-4245-9760. / E-mail: gunessahin@comu.edu.tr

Şengül DEMİREL

Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl University, History Department, Van, Türkiye
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Tarih Bölümü, Van, Türkiye

Orcid: 0000-0002-0174-6379 / E-mail: senguldemirel@yyu.edu.tr

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atıf: Şahin G. And Demirel Ş. (2023). Publication Activities of People's Houses: An Introduction to Van's History - Example of the Inscriptions of Sardur I. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, Republic Special Issue, 391-403.

Şahin G. ve Demirel Ş. (2023). Halkevlerinin Yayın Faaliyetleri: Van Tarihine Medhal Birinci Sardur'un Kitabeleri Örneği *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cumhuriyet Özel Sayısı, 391-403.

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 11 April/Nisan 2023

Accepted/Kabul Tarihi: 16 October/Ekim 2023

Published/Yayın Tarihi: 29 October/Ekim 2023

Pub Date Season/Yayın Sezonu: October/Ekim

Issue/Sayı: Republic Special Issue/Cumhuriyet Özel Sayısı

Pages/Sayfa: 391-403

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Güneş Şahin and Şengül DEMİREL).

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır./ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Öz

Çalışmadaki amaç, ülke çapında 1932'de açılan halkevlerinin yayın faaliyetleri üzerinden, Van Halkevi'nin tek yayını olarak tespit edebildiğimiz, halk dersaneleri komitesi başkanı ve aynı zamanda Maarif Müdürü olan Mustafa Noyan tarafından kaleme alınan Van Tarihine Medhal Birinci Sardur'un Kitabeleri isimli eserini analiz etmek ve erken dönem Cumhuriyet arkeolojisine katkılarını değerlendirmektir. Halkevleri açıldıktan sonra fiziki şartları el verdiği müddetçe şube kolları ile çalışmalar yürütmüştür. Dil-edebiyat ve tarih şubesi ile kitapsaray ve yayın şubesi bünyesinde açıldığı halkevinde yayın faaliyetlerinden sorumlu olmuştur. Kemalist ideolojinin halk nezdinde yayılması ve devrim mantığının anlaşılması için halkevleri yayınladıkları gazete, dergi, kitap, broşürlerle kendi etkinlik alanlarını yaratmışlardır. Özellikle cumhuriyet rejiminin idealize ettiği aynı ülkü etrafında toplanmış ve kaynaşmış bir toplum oluşturulması noktasında çalışmalar yürüten şubeler tarih, edebiyat, folklor, halk bilimi konularında eserler ortaya çıkarmıştır. Söz konusu eserlerde temel prensip millî değerlerin ve kültürün genç nesillere öğretilmesidir. Bu süreç de şüphesiz, okuma-yazma etkinliği ile anlaşılabilir ve aktarılacaktır. Çalışmada, ülke genelindeki halkevlerinin yayın faaliyetleri ile ne amaçladığını izah etmeye çalışmakla birlikte, 1940'lı yılların başında Van Kalesi/Urartular ile ilgili yüksek bir bilinç seviyesine ve çalışma azmine sahip Mustafa Noyan'ın söz konusu eserini akademik olarak incelemek hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Halkevi Yayınları, Van Halkevi Yayını, Urartular, Van Tarihi

Abstract

The aim of this study is to analyze the work entitled "Introduction to the History of Van: The Inscriptions of Sarduri the First", which was written by Mustafa Noyan, the Chairman of the Committee of the People's Houses and at the same time the Director of Education in Van, and which is identified as the only publication of the People's House of Van through its publication activity. The work was published in 1932, which is considered one of the early years of the Turkish Republic. The aim of this research is to evaluate the contributions of early republican archeology through an academic analysis of the above-mentioned work. This analysis will be conducted in the context of the nationwide activities of the People's Houses, focusing on their publication activities. The People's Houses or "Halkevleri" were community centers established in different regions of Turkey. They played an important role in disseminating Kemalist ideology and the principles of the Republic to the public. Mustafa Noyan was the head of the local committee in charge of the people's houses and also the director of education in Van. He took the initiative to write the work "Introduction to the History of Van: The Inscriptions of Sarduri the First", showing a remarkable interest in the history and archaeology of the region. This work is considered an important contribution to early Republican archaeology. The People's Houses throughout Turkey engaged in various activities, including the publication of newspapers, magazines, books and pamphlets, in order to spread the ideals and principles of the Republic among the people. Their main goal was to educate the younger generations and instil national values and culture in them. In this study, we aim to shed light on the broader goals of folk houses across the country through their publishing activities. In addition, the academic analysis of Mustafa Noyan's work, particularly his interest in Van Fortress and the Urartians in the early 1940s, is the focus of this study. This analysis will contribute to a better understanding of early Republican archaeology in Türkiye.

Keywords: People's House Publications, Van People's House Publication, Urartians, History of Van

Giriş

1. Halkevlerinin Yayın Faaliyetlerinden Sorumlu Şube Kolları

19 Şubat 1932'de 14 vilayet merkezi (Cumhuriyet Gazetesi, 12.02.1932, s.1) olmak üzere açılan halkevleri zamanla ülke genelinde sayılarını arttırmak suretiyle kendi etkinlik alanlarını oluşturmuştur. Halkevleri kapanacakları tarih olan 1951¹ yılına kadar birer kültür kurumu olarak çalışmıştır. Cumhuriyet rejiminin temel ilke ve değerlerinin yayılmasında aracılık eden halkevlerinin yayınları Kemalist ideolojinin düşünsel aktarımının yapıldığı ve Kemalizm'i izah eden metinleri içermektedir. Okuduğunuz metin, açılan her halkevinin tek tek yayınları izah etmek gibi bir iddia taşımamaktadır. Çalışmanın kavramsal çerçevesini halkevleri yayınlarının temel mantığını anlamaya çalışmak ve Van halkevi yayınının değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Erken cumhuriyet dönemi Van'da basın hayatı üzerine bir inceleme yapılmayacağını bir detay olarak söylememiz yerinde olacaktır. Halkevlerinin yayınları ile ilgili izaha geçmeden önce hangi şube kollarının yayın faaliyetlerinden sorumlu olduğuna bakmamız yararlı olabilir.

Halkevlerinin şube kollarının kuruluşunu ve amaçlarını uzun ve heyecanlı bir konuşma yaparak anlatan Dr. Reşit Galip, "... şubelerin yalnız isimlerini saymak; ihtisas, istidat ve temayülleri ne olursa olsun, bütün münevverlerin halkevlerinde kendi emellerine uygun bir iş meydanı bulabileceklerini göstermeye yeter." (103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?, 1935, s. 7). sözleri ile halkevlerinde şube kolları ile bütünleşmenin sağlanacağını ifade etmektedir. Şube kolları maddi imkânları ölçüsünde, tüm halkevlerinde aynı sistematikte açılmış ve her yurttaşın kendi ilgi alanına göre bir şubeye kaydolarak halkevine katılması beklenmiştir. Dil-edebiyat ve tarih şubeleri hakkında "*millî benliği terkip eden, millî ruhu şekillendiren ve kudretlendiren kültür unsurları içinde, diğerlerinin ehemmiyeti istihlaf edilmeksizin, ilk sırada yer alır*" ifadeleri şubenin tarihle doğrudan alakadar olduğunun bir göstergesidir (103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?, s. 15). Diğer yandan dil-edebiyat ve tarih şubelerinin başlıca çalışmaları geçmişteki Türk büyüklerini anmak, edebi metinleri incelemek, millî günleri heyecanla yaşatmak, halk bayramlarını kutlamak, konferanslar ve münazaralar düzenlemek, aile toplantıları yapmak, mahallî ve topluma mâl olmuş isimleri tanıtmak, kitaplık ve yayım şubeleriyle birlikte dergiler, kitaplar yayımlamak; folklor bakımından çevrelerinde incelemelerde bulunmak olarak özetlenebilir. Söz konusu şube hemen her vilayetteki halkevinde ilk açılan şubedir (Şahin, 2012, s. 98). Kitapsaray ve yayım şubesi de dil-edebiyat ve tarih şubesi ile birlikte, okuma yazma ve yayım faaliyetleri ile yakından ilgili bir şube kolu olarak kaydedilmelidir (CHP Halkevi Öğreneği, 1935, s. 16). Kitapsaray ve yayım şubesinin mesaisi "*sade ve basit fakat muhteşem ve hayatidir*" biçiminde tanımlanmaktadır. Kitapsaray ve yayım şubelerinin halkevlerinin ilk açılması gereken şubelerinden olması gerektiği, özellikle en az bir okuma odasının açılmasının bir harman yeri, su arkı ya da buğday ambarı kadar gerekli olduğu vurgulanmaktadır (103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?, s. 104). Karataş konu ile ilgili makalesinde şubenin, kütüphane ve yayım olmak üzere iki ayrı faaliyet yönü olduğunu ifade eder. Kütüphane iş ve işlemleri, kütüphanecilik ilkeleri esasına ve bilimsel yöntemlere uyularak yapılmakta; sınıflama, kataloglama, istatistikler tutulmasına özen gösterilmektedir (Karataş, 2023, s. 227). Halkevleri yayınları günümüz çalışmaları için de ışık tutmakta, döneminin tarih, edebiyat, folklor vb. alanlarına ait bilgileri içermektedirler. Bu yayınlar pek çok ünlü isim için okul görevini üstlenmekte ve kültür alışverişini artırmaktadır (Özdemir, Aktaş, 2011, s. 253).

Halkevlerinin çıkardığı dergiler, broşürler, diğer halkevi kütüphanelerine gönderilerek aralarında bir iş birliği sağlandığını görmekteyiz. Bu iş birliği birbirlerinden haberdar olma ve yaptıkları işlerden örnek alma olarak da düşünülebilir. Yurt çapındaki halkevlerinin çıkardığı dergiler ve diğer yayınlar her yıl düzenli bir biçimde yayınlanan halkevleri faaliyet raporlarında yer almaktadır.² Halkevi yayınlarının örneklerinin fazlalığı göz önünde bulundurulduğunda, bunlar arasında en etkini ve önemlisi hiç şüphesiz Ankara Halkevi'nin çıkardığı Ülkü Dergisi üzerinde kısaca durmak çalışmanın bu kısmında faydalı olabilir. Ülkü, dönemin tek partisi olan CHP'nin ideolojik araçlarının teorik biçimde oluşturulması, bunların tüm topluma mâl edilmesi amacıyla, kültürel, sosyal ve politik bir dergi olarak çıkarılmıştır. Ülkü'nün yayınlamasını gündeme taşıyan bir diğer sebep de yine Kemalist devrimin ideolojisini oluşturmak amacıyla Ocak 1932'de yayın hayatına başlayan

¹ Halkevlerinin kapatılması ile ilgili bkz. Ömer Obuz, "Halkevlerinin Kapatılmasının Türk Basınına Yansımaları", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 8, S. 41, 2015, 499-515.

² Bkz. Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulasaları, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara 1934; Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulasaları, Ulus Basımevi, Ankara 1935; Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası, Ulus Basımevi, Ankara 1936; 1939'da Halkevleri, CHP, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1940; Halkevleri ve Halkodalarının 1940 çalışmaları, CHP, Ankara 1941; Halkevleri ve Halkodalarının 1942 çalışmaları, CHP, Ankara. 1943; Halkevleri ve Halkodaları 1943, CHP, Ankara 1944; Halkevleri ve Halkodaları 1944, CHP, Zerbamat Matbaası, Ankara 1945; Halkevleri ve Halkodalarının 14. Yıl Dönümü, Ankara 1946; XV. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları Ankara 1947. Ayrıca bkz. Uluğ İğdemir, Halkevleri Kütüphaneleri İçin Rehber, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1939.

Kadro dergisinin olduğunu ifade edebiliriz (Varlık, 2002, s. 268). Kadro Dergisi, tek parti döneminin basın üzerindeki baskılarının kısmi ölçüde azaldığı bir dönemde yayın hayatına atılmıştır. 1932'de çıkan Kadro tek parti döneminin bazı özelliklerini taşımakla birlikte, 1930 öncesi sert uygulamaların da aynen sürdüğü bir dönem değildir (Ertan, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/26092> Erişim Tarihi: 10.10.2023).

5 Şubat 1933'te ilk sayısı çıkan Ülkü Dergisi, millî birlik ve beraberliğin güçlenmesi, vatandaşların aynı inkılap ruhunun etrafında birleşmesi için ve gelecek genç nesillere örnek olabileceğini halkevlerinin kuruluş fikrine uygun biçimde taşıyan bir yayın organıdır (Karcı, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ulku-dergisi/?pdf=3284>, Erişim Tarihi: 01.10.2023). Recep Peker Ülkü'nün çıkışını "Halkevlerinin ruhunu yazı vasıtalarıyla yaymak" (Peker, 1933, s. 1) ifadeleri ile açıklarken aslında bizlere diğer halkevleri yayınlarının çıkış maksadını da anlatmaktadır. Ülkü, aynı zamanda diğer halkevi yayınlarına rehber olma özelliğini taşıması açısından öncü bir dergidir. Dergi, her sayısında diğer halkevleri yayınlarını ayrı bir bölümde özenle incelemekte, tanıtmakta ve kimi zaman da eksikliklerini dile getirerek yayınları iyileştirme adına tenkitlerde bulunmaktadır (BCA. 490.1.0.0.4.17.17). Kemalizm'in düşünsel temellerinin atıldığı yayın faaliyetleri olarak tanımlayabileceğimiz metinler Ülkü Dergisi'nin içeriği ile şekillenir. Ülkü Dergisi ile birlikte İstanbul'da yayınlanan Yeni Türk Dergisi de diğer halkevleri yayınlarına örnek olması açısından, halkevleri yayıncılığında önemli dergilerden biridir. (Şakiroğlu, 1996, s. 132). Diğer şehirlerde çıkan dergilerin bu yayınları örnek almaları sağlanmalıdır. Çıkarılacak olan dergi, "daha ziyade muhitin mecmuası olmalı" ve kültür incelemeleri de bu açıdan yapılmalıdır (Arıkan, 1999, s. 273).

Çoğu halkevi çıkardıkları dergiler dışında, başka konularda da yayın faaliyetinde bulunmaktadır. 1938 yılına ait bir belgede, yurt genelindeki halkevlerinin çıkardıkları farklı konulardaki yayınlarını düzenli bir biçimde ve aynı tarihte Ülkü Dergisi'ne gönderilmesi talep edilmektedir. Aksi takdirde bunların takip edilemediği, hatta yayınlandıklarından Ankara'nın haberi dahi olmadığı ifade edilmektedir (BCA. 490.1.0.0.4.17.17). Yine 15.07.1939 tarihli diğer bir belgede;

"Mecmuaya gönderilecek hülâsalar kıymetli çalışmalarınızı, yayınlarınızı süratle memlekete tanıttıracağı gibi sizlere faydalı olacak mütalaaların bildirilmesine de imkân verecektir. Binaenaleyh halkevleri kadrosunda, hasbi olarak yurda en iyi hizmeti yapmak idealinde toplandığımızı göre bunu temin edici tedbirlere de ehemmiyet vereceğinizi ümit eder muvaffakiyetler dilerim."

sözleri ile halkevi yayınlarının yakından takip edildiğini görmemiz mümkündür (BCA. 490.1.0.0.4.21.12). Söz konusu taleplerin kısa bir süre sonra karşılık bulunduğunu görmekteyiz. 1940 yılına ait halkevleri çalışma talimatnamesinde, "...Bu tamim üzerine şimdiye kadar pek çok halkevinden tarih, folklor ve coğrafyasına ve muhitlerinde yetişmiş meşhurlara ait hazırladığını haber aldığımız etütleri verilen ehemmiyetle muvazi gayret ve hevesle yeniden tetkik ederek göndereceklerini umuyoruz..." (CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları, 1941, s. 59-60) ifadeleri yurt çapında artık yerel tarih çalışmalarının daha düzenli bir biçimde yapılacağına dair bir ipucu olabilir. Bu nedenle halkevleri dergilerinden başka, şube kollarının yayınladığı kitaplarla ilgili genel bir değerlendirme yapmak çalışmamızın gidişatı açısından gerekli görülmektedir. Yerel tarih ya da edebî kitapların sayısındaki artışta halkevlerinin kendi matbaalarının kurulmasının yasaklanması ile de ilgili olması muhtemeldir. Bu sebeple, özel matbaaların açılması Anadolu'nun pek çok şehrinde basım alanında gelişmelere neden olmuştur (Özdemir, Aktaş, 2011, s. 253). Özel matbaalar sayesinde pek çok münferit eser partiden gelecek maddi yardım olmadan basım imkanı bulmuştur.

Halkevleri tarafından yayınlanan kitapların içeriği "halka göre ve halk için" şeklinde tanımlanmaktadır. Kemalizm'in inşasında kolektif anlayışa uygun bir biçimde tasarlanan halkevlerinde; yukarıda bahsetmeye çalıştığımız şubeler yayın faaliyetlerini rejimi pekiştiren tarihî, edebî metinler ve ortak şanlı mazinin birleştiriciliği üzerine yazılan kahramanlık hikâyelerinin yayınlanması ile sürdürmüştür. Millî birlik anlayışına dayanan halk hikâyeleri, halkta birlik ve beraberlik duygusunu tesis etmenin rabitası olarak düşünülmüştür. Ülke nüfusunun çoğunluğunun kırsal bir yaşam sürdüğünü göz önünde tuttuğumuzda, geçimini ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılıktan sağlayan halkın gündelik yaşamına fayda sağlayacak yayınlara da yer verildiğini gözlemleriz. Mesela Ankara'nın arıcılık, Adana'nın pamukçuluk, Samsun'un tütüncülük için broşürler hazırlanmasının faydalı olacağına işaret edilmektedir. Bu gibi zirai ve sıhhi etütlerin, köycülüğe ait rehberlerin basılmasının yurttaşların hayatında kolaylaştırıcı etkileri dile getirilmektedir. (103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?, s. 104-105). Nitekim Anadolu'da sayıları giderek artan halkevleri yayın faaliyetlerini zamanla çeşitlendirmiş ve de arttırmıştır. Özellikle kent tarihi çalışmaları kategorisinde gösterebileceğimiz pek çok eser basılmıştır. Bunlar, halkevlerinin kurulduğu vilayetlerde, eskiçağlardan başlamak üzere yöre tarihçesinin anlatıldığı kitaplar, broşürler, makaleler şeklinde hazırlanmıştır. Söz konusu eserler bazen halkevlerinin kuruluş yıl dönümlerinde, bazen Cumhuriyet kutlamalarında³ ya da diğer millî

³Bkz. Doğaner Y. "Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Kutlamaları",

https://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/yasemin_doganer_cumhuriyet_onuncu_yil_kutlamalari.pdf Erişim Tarihi: 12.10.2023; Güler C.

"Cumhuriyet'in On Beşinci Yıl Kutlamaları", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cumhuriyetin-on-besinci-yil-kutlamalari/?pdf=3711> Erişim

Tarihi: 09.10.2023; Karataş M. (2014). "Türkiye Cumhuriyeti'nin On Beşinci Yıldönümü Anısına Yapılan Yayın Faaliyetleri", *Tarih*

günlerde prestij yayınlar niteliğinde basılmıştır. Türkiye’de erken dönem tarih yazıcılığının gelişmesine de yön veren metinler, aynı zamanda yeni rejimin uluslararası mecrada meşruiyet kazanması adına bilimsel bir temel oluşturma amacı taşımaktadır. Bu nedenle de Türk tarih yazıcılığı kapsamında arkeoloji başta olmak üzere antropoloji ve dil bilim gibi diğer disiplinlerden destek alarak, olgular üzerinden tarih çalışmaları yürütülmüştür (Ateş, 2017, s. 26). Çalışmamızın bundan sonraki kısmında, 1940’larla birlikte halkevleri yayın faaliyetlerinde yerel tarih çalışmalarının önemli bir örneği olacak Van halkevi yayınına inceleyeceğiz.

2. Van Halkevi Yayını: Van Tarihine Medhal Birinci Sardur’un Kitabeleri

Van Halkevi açıldığı 24.06.1932’den (CHP Halkevleri ve Halkodaları 1940, s. 29) itibaren yaşadığı fiziki yetersizlikler nedeni ile şube kollarının tamamı her zaman aktif biçimde faaliyet gösterememiştir (Yurt Ansiklopedisi, 1983, s. 7604). Ancak şubelerin etkinlik sahaları 1940’lı yıllara doğru kitaplık, sergi, tiyatro ve spor çalışmaları ile tedricen artar. Anadolu’nun uzak bir coğrafyasında yer alan Van gibi dışa kapalı, geleneksel ve feodal bağların kuvvetli olduğu bir vilayette halkevinin yayın anlamında eksikleri üzerine düşündüğümüzde; maddi yetersizlikler, ulaşım zorluğu ile birlikte bölgenin demografik olarak türdeş bir yapıya sahip olmaması gibi faktörleri sıralayabiliriz. Nüfusun yarıdan fazlasının Kürt vatandaşlardan oluştuğu düşünülürse (BCA. 490.1.0.0.718.454.1.110) Türkçe okuma-yazma hiç bilmeyen ya da güçlük çeken vatandaşların gündelik hayatlarında bir yayını takip etmeleri öncelikleri arasında olmayabilir. Ancak halkevinin neşriyat faaliyetlerindeki eksiklik hem halkevi başkanlarının hem de üyelerin gündemindedir. Nitekim, Van Halkevi kurulduktan bir yıl sonra, 1933 yılına ait dil-tarih ve edebiyat şubesinin raporuna baktığımızda; halk arasında kullanılan eski atasözlerinin ve masalların araştırılıp kayda alınması, yerel tarihi anlatan broşürlerin hazırlanması, sadece halkın kullandığı kelimelerin ne anlama geldiklerinin araştırılması gibi millî kültür öğelerinin gün yüzüne çıkarılması gerektiğine dair rapor halkevinin görece eğitimli kadrosunun üzerinde durduğu konular arasındadır (BCA. 490.01.991.835.2). Dolayısıyla söz konusu bilgiler bizim için, halkevinin ilk açıldığı yıllarda dahi yayın eksikliklerinin olduğunu ve halkevi üyelerinin de bu konuda duyarlı olduğunu göstermesi açısından bir ipucu niteliğindedir.

Yeni Yurd Gazetesi 21.07.1937 yılındaki ilk sayısında kendini halkevi neşriyatı olarak tanımlar. Van’da Çarşamba ve Cuma günleri çıkan siyasi halk gazetesi olarak çıkan gazetenin özel bir matbaada, Yeni Yurd gazetesinin kendi matbaasında basıldığını kaydetmeliyiz ki bu durum, Van Halkevi’nin bir matbaası olmadığı en somut kanıttır (Yeni Yurd, 21.07.1937, s. 4). Boran da, Yeni Yurd Gazetesi ile ilgili aydınlatıcı çalışmasında gazetenin, 1948’e kadar halkevinin hemen hemen bütün faaliyetlerini okuyucuya aktardığını ve kendini halkevi yayını olarak nitelediğini ifade etmektedir. Van Halkevi açıldıktan beş yıl sonra yayın hayatına başlamıştır. Yeni Yurd Gazetesi’nde ikinci sayfasının sol üst kısmında yer alan kutucukta “Halkevinin Yayın Koludur” ibaresine yer verilmesinin nedeni hem halkevinin hem de partinin gücünü almak istemesinden kaynaklanabilir. Ayrıca gazetenin yazar kadrosundaki önemli isimlerden olan İlyas Kitapçı ve Yakup Kuşçuğlu’nun halkevinin aktif üyelerinden olmaları, gazete ile parti arasında bir bağ kurmak istediklerini açıklayabilir (Topal, 2018, s. 25).

Van’da basın hayatı Yeni Yurd Gazetesi ile bir ivme kazanmış olsa da henüz faal bir neşriyat kültüründen söz etmemiz mümkün görünmemektedir. Ancak halkevlerinin dil-edebiyat ve tarih şubesinin kuruluş amacıyla ifade edildiği gibi:

“Türk tarih kurumunun incelediği, derinleştirdiği, yaydığı ve her gün yeni belgelerle isabeti beliren tarih tezimize, her üyesinin candan çalışması ile elden geldiği kadar bir yeni yayıcı, bir yeni malzeme ve delil toplayıcı daha katabilmek, akla geldikçe şöyle bir tekrarlanan güzel bir malumat gibi değil, her zaman akılda kalan, her anda kalpte yeri olan bir iman gibi milletimizin eskiliğini, büyüklüğünü ve üstatlığını tanımak ve tanıtmaktır.” (103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?, 1935, s. 15).

şiarından yola çıkarak Van Halkevi de yayın eksikliğini farkındadır ve mevcut imkanları ile çalışmamıza konu olan eseri yayınlayacaktır.

1940 yılında Van Halkevinin Faik Tunç Akoğlu başkanlığında, 482 üye sayısı ile çalışmalarını yürütmektedir. (CHP Halkevleri ve Halkodaları, 1940, s. 29). 1940’ta Van Halkevinin şube kolları ve idare heyetlerine baktığımızda sekiz şube kolu ile -şüphesiz geçmiş yıllar ile kıyaslandığında- daha sistemli ve şematik bir disiplinde olduğunu anlamaktayız (BCA. 490.01.973.769.2.6). Maarif Müdürü Mustafa Noyan halk dershaneleri kolunun reisliğini, öğretmen Hilmi Gürhan’la birlikte yürütmektedir. Halk dershaneleri ve kurslar şubesinde, halkın eğitim seviyesini yükseltecek her türlü okuma, yazma ve yetiştirme hareketlerinin ilerleyip genişletilmesini sağlayacak olan halk dershaneleri ve kurslar şubesi, pratik hayat bilgilerinin sistemli ve modern bir biçimde halka aktarımını hedeflemiş, bu yönde de çalışmıştır. Bu kurslarda vatandaşların

fıkrî düzey ve öğrenim derecelerine göre okuma, yazma, tarih ve yurt bilgisi, sosyal bilgiler, yabancı dil, hesap, hesap tutma usulü ve daktilo gibi eğitimler verilmiştir (CHP Halkevleri Öğreneği, 1935, s. 15).

1940'ların sonunda halkevi teşkilatının hala münferit bir yayını olmaması, maddi yetersizlikler olarak belirtilmektedir. Konu ile ilgili 1949 yılında, dönemin halkevi başkanı Ahmet Duru ısrarla halkevinin bir dergisi olması gerektiğini; çıkarılacak derginin Van halkının kültürel seviyesinin yükseltilmesinde ve memleketin folklor-kültürel-tarihsel değerlerinin anlaşılması açısından önemli olabileceğini ifade etmektedir. Hatta Ahmet Bey, konu ile ilgili CHP Genel Sekreterliği'ne bir de dilekçe yazmıştır. Duru dilekçesinde halkın kültürel seviyesinin yükseltilmesini ve memleketin folklorik ve tarihsel değerlerinin bilinmesi için Van Halkevi tarafından çıkarılacak bir derginin Ulus matbaasında ücretsiz olarak basılmasını istemektedir. Ancak partiden gelen cevabi yazıda "Van'da bir derginin yayınlanmasının zahmetli olduğu, takibinin güç olduğu ve Ulus Matbaası'nın iş yükünün fazla olduğu" gerekçeleri ile bu talep reddedilmiştir (BCA. 490.01.845.342.1.12). Van Halkevi'nin dergi yerine daha küçük çapta ve daha az zahmetli olacak, halkevinin kendi seçtiği faydalı konularla ilgili kitap ya da broşür basması tavsiye edilmiştir. Bu tavsiye halkevinde görüşülmüş olmalı ki, Mustafa Noyan bu görevi üstlenmiştir. Van Tarihine Medhal Birinci Sardur'un Kitabeleri başlıklı eser, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde 490.01.845.342.1.16 fon kodu ile numaralandırılmış ve *Halkevi neşriyatı no: 1* numarasıyla İstanbul Tan matbaasında 1941 yılında basılmıştır.

Van Halkevi'nin 1941 yılına kadar bir yayın faaliyeti olmadığı düşünülürse, Van Tarihine Medhal isimli çalışma eskiçağlardan itibaren Van'ın tarihçesi hakkında bilgiler sunması açısından özellikle eskiçağ tarihi araştırmacıları ve arkeologlar açısından önemli bir kaynak eser niteliğindedir. Eser, 22 sayfa bir broşür olarak basılmıştır. Van tarihine giriş kategorisine dahil edebileceğimiz söz konusu çalışmanın alt başlığı *Birinci Sardur'un Kitabeleri* olarak isimlendirilmiştir. (BCA. 490.01.845.342.1.16). Halkevi reisi Faik Tunç Akoğlu'nun önsöz niteliğindeki yazısı ilk sayfada yerini almaktadır. "Uzun ve şerefli bir maziye malik olan güzel Vanımızın kıymetli tarihinden bir sahifeyi, bu eserle kardeş halkevleri kütüphanelerine armağan ediyoruz" sözleri ile başlayan Faik Tunç Bey, halkevi sayısı kadar basılan etüt için Mustafa Noyan'a özellikle teşekkür etmektedir. Noyan, burada müze şubesi üyelerinden biri olarak kaydedilmektedir (Van Tarihine Medhal, 1941, s. 2). Eser, yurt genelince mevcut halkevleri sayısınca basılıp, kütüphanelerine dağıtılmış ve böylece halkevleri talimatnamesine de riayet edilmiştir.

Mustafa Noyan, Van Tarihine Medhal isimli bu küçük etüt çalışmasını yazma amacını, "...Bir zamanlar merkezleri olan fakat tarihin karanlıklarına gömülerek bugüne kadar bizim için hemen hemen meçhul kalmış bir mevzudan, Urartular tarihinden bir sahife olması temennisi..." ile ifade eder. 1940'lı yılların başında, Noyan bu sözleriyle, kadim bir tarihe ve arkeolojik mirasa sahip olan Van'ın unutulmasını istememektedir. Anadolu'nun diğer kentlerindeki halkevlerinde olduğu gibi yerel tarih yazıcılığının gelişmesi için oldukça bilinç düzeyi yüksek bir davranış sergileyen Noyan, Van tarihinin ve şehrin bir medeniyetler beşiği olduğunun farkında görünmektedir. Erken Cumhuriyet dönemi tarih ve arkeoloji çalışmalarının aynı zamanda bir devlet politikası olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda Van Halkevi yayını söz konusu eserle, bu alanlara katkı sağlamaktadır. Sadece halkevleri ile değil aynı zamanda, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Maarif ve Kültür Bakanlıkları ve 1936'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin de bu anlamda üstlendikleri görevler aşikârdır. (Özgünel, 1986, s. 898).

Eserin başlangıcından itibaren kaynakça kullanımına özen gösteren yazar, Türkiye'de Urartu ve Urartulardan bahseden ilk isim olarak Ahmet Refik'i ve Umumi Tarih eserini göstermektedir (Van Tarihine Medhal, 1941, s. 4). Ahmet Refik'in eserinden başka pek çok yabancı araştırmacının eserine dipnot olarak yer vermektedir.

Urartu isminin ilk nerede ve kimler tarafından kullanıldığı hakkında açıklamalarına devam eden Noyan, Urartularla çağdaş olan vesikalarda zikredilen isme ilk olarak Asurnasırpal II'nin bir kitabesinde rastlandığını kaydetmektedir. Subnat kaynağından Urartu'ya kadardır ifadesini, bu kitabenin bir kısmında Asur kralı kendi hudutlarından bahsederken kullanmıştır. Urartu isminin muhtelif tarihi zamanlara göre Mezopotamya ovasını kuzeyden sınırlayan dağların güney yamaçlarından Tutuabidin, batıda Dicle ve Hasankeyfi içine alarak Kızılırmak'ın (Halyas) doğusu, Gökçeöl, daha kuzeyde Armavir, Hazar Denizi ve Rumiye (Urmiye) gölünün batı sahillerini içine alarak güneye doğru inen bir hat içinde kalan saha için kullanıldığı görülmektedir. Urartularla ilgili coğrafi sınırlandırmayı bu şekilde belirtilirken, Urartu halkının resmî kitabelerde bu bölgeye başka bir isim verdiklerini ancak Asurluların, Urartulardan daha önce bilinmelerinden dolayı bilim dünyasında Urartu isminin yer bulduğunu ifade etmektedir. Hemen hemen Yeni Asur Devletinin kuruluşu ile başlayan Asur-Urartu ilişkileri, Asur devletinin yükselmesi ile hitam bulmuş ve Asur tarihinin aydınlanması ile meydana çıkmıştır. (Van Tarihine Medhal, 1941, s. 4-5).

Van şehir ve kalesinin fiziki durumunu detayları ile anlatan Noyan, yerleşim yeri olarak bu bölgenin aranarak bulunduğu ve düz ovada etrafını çevreleyen tepelerle kentte hâkimiyeti sağladığını aktarmaktadır. Kale için zaruri olan sahada Van Kalesi, gölün kenarından seksen metre yüksekliğinde muazzam bir kalker kütlesi üzerine, göl sathından ise 1720 metre yükseklikte kablemilat (milattan önce) 885'te kral I. Sardur tarafından inşa edildiği belirtilmiştir. Kalker kütle üzerine inşa edilmeyen tek burcun Sardursburg olduğu ifade edilmektedir. Ancak bu burçta kullanılan malzeme aslında Urartuların

bütün ihtişam ve kudretini yansıtan bir örnek olarak verilmektedir. Urartular'dan bahsederken sıklıkla “*harikulade*” ifadesini kullanan Noyan, Urartu tarihini sadece MÖ 885'te değil, proto-eti ve (3000-1500) tarihlerinde aramanın daha doğru bir izlek olacağı kanaatinde.

Urartu tarihine ait ilk vesikayı “şimdilik” uyarısıyla I. Sardur'un kitabeleri olarak kaydetmektedir. Bu ifadesinden olasılıkla, Urartu tarihi ile ilgili araştırmalarına devam etmeyi planlamaktadır. Kitabelerin içeriğinden Biaina ve Nairi ülkelerinin kralı olarak görülen I. Sardur Van (Teispas) surlarını inşa etmiş ve krallık merkezini Arzaşkun'ndan Taispasa nakletmiştir. Bugün üzerinde konuşulan kitabeler Van kalesinin batı ucunda, kuzey yönünden kaleye dik olarak büyük bloklarla inşa edilen burcun batı cephesinde bulunmaktadır. Burcun mevcut durumu 1899'da Layard tarafından yaptırılan hafriyat meydanına çıkmıştır. (Van Tarihine Medhal, 1941, s. 8). 51 metre uzunluğunda, 26 metre genişliğinde ve 4.50 metre yüksekliğinde bulunan burç yekpare bir blok halindedir. İnşasında kaya kullanılmayan bu kaya parçaları yontularak burcun kapladığı sahaya muntazam bir şekilde yerleştirilmiştir. Kaya parçalarının ebatlarını tek tek veren Noyan, bu ağır blokların çeşitli nedenlerden dolayı kaymasının ya da yerlerinden kaldırılmasının mümkün olmadığını söyler. Burç, MÖ 735'te tahrip görse de az bir zararla kendini kurtarmıştır. Urartulardan sonra kısmen Osmanlı devrinde de kısmen faal olan 35 metre genişlik ve 6 metreye yakın derinlikteki su bentleri, tahripler sonucu dolmuş ve mevcut hali ile Madır (Sardursburg)'un batı cephesinde bendin irtifai zeminden yüksek bir durum almıştır. (Van Tarihine Medhal, 1941, s. 10). Noyan, batı ve kuzey cepheleri hariç esas Van kalesinin inşa edildiği kayanın, burcun doğu cephesi temellerinde 12 metreye kadar uzandığını ve en büyük tahribatın bu cephede olduğunu aktarmaktadır. Tüm cepheleri ayrıntıları ile yazan Noyan, söz konusu detayları bir kroki yardımıyla anlamlandırmaya çalışır.

Krokinin dikkatli bir biçimde incelenmesinin ardından, doğu cephesinin doğu köşesinden, batıya doğru 8,65 ve kuzeydoğu köşesinden itibaren doğu cephesinin 28,35 metrelik inşaatı Urartiktir. Fakat bu inşaat I. Sardur'un Alnium şehrinden getirdiği taşlarla inşa edilmemiştir. Bu kısım Asur tarihinde şerefli bir sayfa teşkil eden Taispas surlarının yıkılmasından (MÖ 735) sonra muhtemelen I. Russas tarafından inşa edilmiştir (Van Tarihine Medhal, 1941, s. 10). Noyan Sardur duvarları üzerinde başka devirlere ait inşaat olup olmadığını da sorgular ve bu soruyu kendisi “*şüphesiz ki hayır*” olarak yanıtlar. Şu sözlerle devam eder: *...ihtimal gene Urartik bir inşaat belki Akmaniş (Ashemenide) belki de daha muahhar devirlere ait duvarlar vardı. Fakat L'ayard ve arkadaşları tarafından yapılan hafriyat bize bu cephede ancak bugünkü 1.20 irtifada duvarları bırakmış bulunmaktadır.*” (Van Tarihine Medhal, 1941, s. 11).

Kalenin üst kısmında kuzey cephesinden itibaren, milattan önce inşa edilmiş olan 28,35 metre ve bugün bir yığın halinde bulunan kerpiç, adi ve iptidai bir durum arz eden taş duvarların sonraki dönemlere ait oldukları Urartik kısımla kıyaslandığında hemen göze çarpmaktadır. Ancak buradaki “sonraki dönemler” ifadesini de yeni bir zaman dilimi olarak anlamak doğru değildir. MÖ 450'den başlamak üzere, kalenin Osmanlı Türkleri tarafından metruk bırakılmasına kadar kabul etmek daha makuldür. Bu algıyı halen mevcut, Gerami parçalarının varlığı ile kabul etmek daha doğru bir görüşür (Van Tarihine Medhal, 1941, s. 11).

Layard ve daha sonra yapılan kazılar, Madır (Sardursburg) burcunun kale ile birleştiği noktayı bizi bu bölgeyi araştırmayı uygun kılmaktadır. Van kalesinin inşa edildiği kayanın kuzey ucuna istinat eden bu müstakil burcun küçük kenarı 26,5 metre uzunlukta ve kayaya dayanmış durumdadır. Batı cephesinde bulunan ve güneye doğru bırakılmış olan 1,20 metre genişlikteki giriş 3,20 metre yüksekliktedir. Buraya çıkmak için kullanılan basamakların dördü hala sağlam şekildedir. Görülen izlere bakıldığında giriş kapısı, giriş kısmından itibaren içeri doğru genişlemektedir (Van Tarihine Medhal, 1941, s. 11). Bu ilk giriş noktasında muazzam blokların meydana getirdiği 20 metre uzunluk ve 12 metre genişlikte bir satıh görülür. 12. Metreden sonra, 12x20 ebadında ve 1,80 metre derinliğinde kazı yapanlar tarafından temizlenmiş bir alan vardır. Doğru cephesinin 1,20 metre yüksekliğinde duvar temelleri görülür (Van Tarihine Medhal, 1941, s. 11-12).

Bu bölgenin araştırılmasından şu sonuçlara ulaşır Noyan; “*...Burcun batı duvarları 12 metre genişlikte ve 4.50 metre yüksekliktedir. Doğru duvarları 1.20 ile 1.80 arasında bir kalınlığa ve 1.20 yüksekliktedir.*” Kendisinin bu kaydıyla burcun uzayıp devam edip etmediğine dair kesin sonucun Prof. Lake'in kazısından sonra netleşeceğini belirtir (Van Tarihine Medhal, 1941, s. 12). Kayıtlarına şöyle devam eden Noyan; burcun dışında üç noktadan su verildiğini ve kuzey cephesinde iki noktadan birer değirmenlik suyun dışarıya aktığını belirtir. Nitekim 1800 metre uzunluğunda ve 80 metre yüksekliğindeki kalenin kurulduğu kalker kayada çeşitli noktalardan; kuzey cephesinden üç ve batı ucunda bir olmak üzere yedi noktadan dışarıya su verilmektedir. Bu suların -burç hariç- dört değirmen çevirecek güçte olması ve bu kadar bir alanda bu miktarda suyun olmasının söz konusu suyun kaynak suyu olmasından ziyade dışarıdan getirilmiş olmasının daha isabetli bir yorum olacağını kaydeder. MÖ I. (birinci) 1000 yıl için Van kalesinin kuzeye doğru ilk ve en kadim çıkıntısı olan Sardur burcu neden yapılmıştı? Sorusunun cevabını ise Van Kalesi ile ilgili başka bir yazısında vereceğini söyler (Van Tarihine Medhal, 1941, s. 12).

Noyan bu ifadelerinden sonra yazısına kitabe örnekleri ile devam etmektedir. Yerlerini Van Tarihine Medhal eserinde kaydettiği kitabelerin Layard tarafından kopyalandığını ve Saycs^{4*} tarafından okunduğunu, kitabelerin oldukça kıymetli olduğunu yazar. Ancak söz konusu kitabelerin bir kısmının Blek ve Lehmann-Haupt tarafından yapılan kopyalarında bazı hatalar görülse de 1916'da M. Marr ve J. Orbelli tarafından yapılan ve basılan son vesikalarda hatalar düzeltilmiştir. Van Tarihine Medhal isimli eserdeki kitabe örnekleri Chald kitabelerinden alınmıştır. Sayce tarafından deşifre edilen yazıyı "Asuri metinleri" başlığı ile sürdürür.⁵ Asur dilinde yazılan kitabelerde Sardur için kullanılan sözler Asurnasirbalis kitabelerindeki ile aynı ifadelerdir. Tarz ve ifade bakımından üç kitabede birbiri ile hemen hemen aynıdır (Van Tarihine Medhal, 1941, s. 13-15). Çalışmamızın ekler kısmında verdiğimiz belgeler, Noyan'ın da aynı biçimiyle verdiği ve deşifre etmediği belgelerdir.

Sonuç

1932'de ülke çapında açılan halkevlerinin yayın faaliyetleri üzerinden, Van Halkevinin tek yayını olarak tespit edebildiğimiz, halk dersaneleri komitesi başkanı ve aynı zamanda Maarif Müdürü olan Mustafa Noyan tarafından kaleme alınan *Van Tarihine Medhal Birinci Sardur'un Kitabeleri* isimli eserini analiz ettiğimiz bu çalışmada, eserin erken dönem Cumhuriyet arkeolojisine katkılarını tespit etmeye çalıştık. Bir yerel tarih çalışması niteliğinde olan eserin, basım aşamasına kadar Van Halkevinin dil-edebiyat ve tarih, kitapsaray ve yayın, halk dersaneleri gibi şube kollarında çalışan ve bir neşriyat faaliyeti içinde olma çabasını taşıyan üyeler, parti merkezi ile sürekli irtibat halinde olmuştur. Ancak çoğunlukla bu konuda maddi yetersizliklerle beraber bürokratik engellerle karşılaşmıştır. Söz konusu engeller ise Van Halkevinin neden bir yayını olamadığının bir yanıtıdır. Van'ın coğrafi olarak uzaklığı, ulaşım zorluğu, etnik olarak nüfusun türdeş bir yapıda olmaması da direkt ya da dolaylı olarak, halkevinin bir yayının olmamasının diğer nedenleri arasında gösterilebilir. Zira ulus-devlet ideolojisinin yaratmak istediği millî bir birlik duygusunda yayın faaliyetleri, öncelikle halkevi dergileri sonra da diğer muhtelif yayınlarla sağlanmaya çalışılır. Yine halkevinin kendine ait bir matbaasının olmaması burada kaydedilmelidir.

Cumhuriyet dönemi arkeolojisine ait bilgi ve belgelerin azlığı ve de eksikliği göz önünde tutulursa, 1941 yılında -bütün fiziki yetersizliklere rağmen- basılan bu eseri şüphesiz konunun alan uzmanları daha dikkatle inceleyecektir. Dolayısıyla okuduğunuz metin, arkeoloji gibi uzmanlık gerektiren bir sahada herhangi bir iddia taşımamaktadır. Sosyal bilimlerin disiplinler arası yapısı ve tarih ile arkeolojinin ayrılmaz bir bütün olabileceği göz ardı edilmeden, özellikle eskiçağ ve arkeoloji çalışmalarına arşivden çıkarılmış bir kaynak eser incelemesi olarak tanımlayacağımız çalışmamız, aynı zamanda halkevlerinin kuruluş ve işleyiş mantığı çerçevesinde kaleme alınmış, mikro seviyede bir yerel tarih çalışmasıdır. Üzerinde hala hem ulusal hem de uluslararası akademik camiada çalışmalar yürütülen bölgede, Orta Demir Çağ'ın en önemli siyasi aktörlerinden olan Urartu Krallığı'nın araştırılmaya değer olduğunu ve bu kültürel mirasın korunması gerektiğine dair ilk çalışmalardan biri olan etüt çalışması kimlik ve köken araştırmaları için de önemli görünmektedir.

Noyan'ın önsözde sorduğu "Urartular kimlerdir?" sorusunun cevabını değerlendirme kısmında vermek daha doğru olabilir. Noyan sorusuna "*Urartular, Anadolu'nun yeryüzüne yaydığı sayısız kollardan biridir. Urartular; Sümerler, Elamlılar, Lulubiler, Cotiler, Hurriler, Subariler hatta Etilerle aynı göç dalgasıyla gelip Anadolu'ya yerleşen kavimlerden biridir. Bu itibarla Urartu tarihi Orta Asyalı birinin, dolayısıyla Türk tarihinin şerefli bir sahifesidi.*" cevabını verir. Dolayısıyla Van'ın sahip olduğu derinlikli tarih ve coğrafyasının mirası olan Urartuları, Anadolu tarihine kazandırmak temel gayesidir. 1941'de Van Halkevi yayını olarak neşredilen söz konusu kitap, Cumhuriyet dönemi arkeoloji ve eskiçağ tarihi çalışmalarına ışık tutar niteliktedir. Kitap içindeki ifadelerden, Van tarihine giriş olarak kurgulanan eserin devamının da olabileceği izlenimi doğsa da kitabın devamının olup olmadığı ile ilgili herhangi bir ize rastlanmamıştır. Ancak 1940'lı yıllardan sonra dönemin yerel gazetelerinde Van'ın eskiçağ tarihi ya da Van'ın eski tarihi başlığı ile pek çok köşe yazısının farklı isimlerle kaleme alındığı gözlenir. Van Halkevinin tek yayını olan *Van Tarihine Medhal Birinci Sardur'un Kitabeleri* isimli kitapta yurttaşlarda tarih bilinci yaratma adına kaleme alınmış bir tarihî vesikadır.

^{4*} Bir sonraki ifadede Sayce olarak geçmektedir.

⁵ Bkz. Ekler (II, III, IV).

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA).

BCA. 490.01.845.342.1.16.

BCA. 490.01.845.342.1.12.

BCA. 490.01.973.769.2.6.

BCA. 490.01.991.835.2.

BCA. 490.1.0.0.4.21.12.

BCA. 490.1.0.0.4.17.17.

BCA. 490.1.0.0.718.454.1.110.

Resmi Yayınlar

103 halkevi geçen yıllarda nasıl çalıştı?, 1935, Ankara.

CHP halkevleri öğreteneği, 1935, Ankara.

CHP halkevleri ve halkodalarının 1940 çalışmaları, Ankara.

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet Gazetesi

Yeni Yurd Gazetesi

Araştırma Eserleri

Arıkan, Z., (1999). Halkevlerinin kuruluşu ve tarihsel işlevi, *Atatürk yolu Dergisi*, 6, 261-281.

Ateş, A., (2017). Türkiye’de erken dönem tarih yazımı, *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 2(3), 21-34.

Boran, Z., (2018). *Yerel basın çalışmalarına bir örnek: Yeni Yurd Van Gazetesi (1937-1948)*, (Tez No. 504445) [Yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Doğaner Y. (2007). Cumhuriyet’in onuncu yıl kutlamaları,

https://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/yasemin_doganer_cumhuriyet_onuncu_yil_kutlamalari.pdf Erişim Tarihi: 12.10.2023.

Ertan, T. F., (2023). Kadro dergisi niçin kapandı?, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/26092> Erişim Tarihi: 10.10.2023.

Karataş, E., (2023). Erken cumhuriyet döneminde Çanakkale halkevlerinin ve halkodalarının kütüphane faaliyetleri (1932-1951), *History Studies*, 15(1), 225-256.

Karcı, B., *Ülkü Dergisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ulku-dergisi/?pdf=3284>, Erişim Tarihi: 01.10.2023).

Noyan, M., (1941). *Van tarihine medhal Birinci Sardur’un kitabeleri*, Tan Matbaası.

Obuz, Ö., (2015). Halkevlerinin kapatılmasının Türk basınına yansımaları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 499-515.

Özdemir, Y., Aktaş E. (2011). Halkevleri (1932’den 1951’e), A.Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 45, 235-262.

Özgünel, C., (1986). Cumhuriyet Dönemi Arkeolojisi, *Bellekten*, 50(198), 895-914.

Peker, R., (1933). *Ülkü Niçin Çıkıyor?, Ülkü (Seçmeler)*, Yay. Haz: Zerrin Bayraktar- Cem Alpar, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını.

Şakiroğlu, M., (1996), Halkevi dergileri ve neşriyatı, *Kebikeç*, 3, 131-142.

Şimşek, S., (2002). Bir ideolojik seferberlik deneyimi: Halkevleri (1932- 1951), Boğaziçi Üniv. Yay.

Şahin, G., (2012). Van halkevi ve faaliyetleri, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 31(52), 93-134 .

Varlık M. B. (2002). “Ülkü: Halkevleri mecmuası”, *Kemalizm, İletişim Yayınları*.

Van (1983). *Yurt ansiklopedisi*, C. 10. Anadolu Yayıncılık.

Ekler

Ek I

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Halkevi
Nesriyatı
No, 1

C 14.

C. H. P.
Halkevleri Bürosu
Arşiv ve Kütüphanesi

VAN
TARİHİNE
MEDHAL

Birinci Sardur'un
Kitabeleri

Yazan:
Mustafa Noyan
Van Maarif Müdürü

İSTANBUL
TAN MABAASI
1941

14

490 01

Ek II

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

kunmuştur. (7) Okunan bu kitâbelerin açılış kıymeti tamdir. Ancak, bu kitâbelerin (Blek) ve (Lehmann-Haupt) tarafından yapılan kopyaları alınmıştır. (8). Bu muhtelif kopyalarda bazı hatalar görülmüşse de 1916 da (M. Marr) ve (J. Orbelli) (9) tarafından yapılan ve neşredilen son durum vaziyeti tashih etmiştir.

Buraya dercettiğimiz kopyalar (Chald) kitâbelerinden alınmıştır. Sayce tarafından deşifre edilen yazının Asûri metinleri:

1 — Tuppū Sa Sar-dur Apil lu-ti-ip-ri Sarri' rabi' Sarru dan-nu Sar kissati.

Sar Na-i-ri Sarru Sa-nin-su lâ isû ré' û tab-ra-te.

la-di-ru Tú-ku-un-te Sarr nu-sak-nis lâ kan-su-te-su.

Sar-dur apil lu-ti-ip-ri Sar Sarrani Sa kali-su-nu Sarrani.

5-ma-da-tú am-hur Sar-dur apil lu-ti-ip-ri Izakkaer.

na-a ana-ku pu-la-ni an-nu-te istu libbi' Al-ni-u-nu.

na-sa-ku ana-ku duru an-ni-ú ar-ti-şi-ip. (10).

1 no. lu bu kitâbe, Sardur burcunun şimali garbi ucunda en üst taşa hakkedilmiştir. Taş 2.60 met-

7 — Lehmann-Haupt. C. 1. S. 451.

10 — Inscript, Chald, C. 1. N. 2 ve Inscript of Van

- 14 -

re genişlik, 0.70 metre irtifa arz etmektedir. Yedi satırdan ibaret olan kitâbe bu burçtaki kitâbelerin en iyi muhafaza edilendir. Kitâbe 1.25 santim uzunluk, 29 santim yükseklik irae etmektedir. Satırların yüksekliği 42-49 ve ekseriyetle 49 milimetredir.

1 — Tuppū Sa^{ilu} Sar-dur Apil lu-ti-ip-ri Sarri^e
rabi^e Sarru dan-nu Sar kissati.

Sar^{Motu} Na-i-ri Sarri Sa-nin-su.

Lâ isū^{Am:lu} i^eū tab-ra-te la-di-ru.

Tū-ku-un-te Sarri nu-sak-(ni) is lâ kan-su-te-
su.

5 — Sar-dur apil lu-ti-ip-ri Sar Sarrâni^{mesni} Sa
kali-su-nu.

Sarrâni^{mesni} ma-da-tu am-hur^{ilu} Sar-dur apil
lu-ti-ip-ri izakkar^{ar}.

Mæa (ana) - ku pu-la-ni an-nu-te istū libbi^{bi}

Al-ni-u-nu ma-sa-ku ana-ku duru an-ni-ū ar-ti-
şi-ip (11).

2 No. lu bu kitâbe, burcun garp cephesinde ve dıvârın zeminden itibaren 4 cü taşa hakkedilmiştir. Taş 1.80 genişlik, 1.55 yükseklik arz etmektedir. 1899 da Belck (12) ın kopyasına nazaran sekiz satırdan ibaret olan kitâbe uzun müddet toprak altında ve rütubette kalmış olması dolayısıyla bugün bazı kısım-

(11) Inscript. Chald. C. 1, N. 2 ve inscript of Van.

(12) Contenau, C. 1, S. 26.

(13) Inscript Chald. C. 1, 2.

Ek IV

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
— 15 —

ları dökülmüş bulunmaktadır. O zamanki kopyasına göre 1.05 uzunlukta, 0.36 yükseklikte ve kırk üç milimetre uzunluk arz etmektedir ve satırları ayıran alelade çizgiler de mevcut bulunmaktadır.

1 — T (uppu S)a Sar-dur apil lu-ti-ip-ri Sarri rabi.

. Sa-nin-s)u lâ isû Ame (ré' û: .

Bu üçüncü kitâbe, burcun garp cephesinde, ortada soldan üçüncü büyük taş üzerine hakkedilmiştir. W. Belck'in kopyalarını aldığı zaman kitâbeden yukarıya nakledilen parça mevcut idi. Ve Belck bunun yedi satırlık bir ibare olduğunu zannediyordu. 3.70 uzunluk, 1.20 irtifa arzeden bu taşta 1899 danberi toprak altında kalmış ve rutubetten müteessir olmak dolayısıyla dökülerek bir buçuk satırı ihtiva eden kitâbeden bugün silik bir, iki kelime kalmıştır.

Urartu diliyle yazılmamış olmasına rağmen kitâbeler bakımından çok mühimdirler. Asûr dilinde yazılmış olan bu kitâbelerde Sardur için kullanılan elfazı ihtiramiye Aurnasirbalis kitâbelerindeki aynı ifadeye maliktirler. Tarz ve ifade itibarile üçü de yekdiğerinin aynı olan kitâbelerin almanca ve türkçe metinlerini aynen alıyoruz:

Inschrift Sardur, Sohnes des Lutipris, des groben Köniĝs, des machtigen köniĝs, des köniĝs der Walt, des köniĝs Von Nairi, des köniĝ, der seinesgeleichen niht hat, des Staunens Wertend fürchtet, der unterwirft, die sich nicht beugen.

Ich, Sardur, sobn des lutipris, binde der könig der köniĝ, der von ihnen allen-den könig-tribüt enpfing (oder: von denen allen-der könig en)- ich tribut enpfing).

Sardur Sobn de lutipri, Spricht also: ich habe dise Steinblöcke aus der Stadt Alniun herbeigeb-